וואוהין גייט איצט דער איוואָ?

דאָס דערווייטערט זיך פון לעבעדיקער אידישקייט. — ישראלדיקע פאָרשער פון אידיש שפּילן די הויפּט ראָל. — אַרכעאָלאָגישער כאַראַקטער פון זייערע שטודיעס. — איוואָ גרייט אַ פילם וועגן חורבן פוילן.

פון ש. ל. שניידערמאַן

די עפענונגס־זיצונג פון דער הייאָריקער ייוואָ־קאָנפערענץ האָט זיך אָנגעהויבן מיט אַ רעפעראַט אין אידיש פון רות ווייס פון מעקגיל־אוניווערסיטעט אין מאָנטרעאַל, וועלכע ווידמעט זיך גראָד יאָ דער פאָרשונג פון דער מאָדערנער אידישער ליטעראַטור.

איר אַרבעט אויף דער טעמע „דער דיכטער מאַני לייב" איז אָבער געווען אַן אַנטוישונג. פון דעם לענגערן עסיי האָט זיך נישט באַקומען קיין פּאָרטרעט פון דעם אייגנאַרטיקן ליריקער. דערביי איז געווען לעכערלעך די באַמערקונג פון רות ווייס, אַז די מייסטערשאַפט פון מאַני לייב׳ס לידער, באַזונדערס די סאָנעטן, האָבן געהאַט צו טאָן מיט זיין „מייסטערשאַפט אַלס קאַמאַשנמאַכער...".

דער צווייטער רעפעראַט, אין ענגליש, פון דעם ישראלדיקן היסטאָריקער, פּראָפ. שמואל עטינגער, — וועלכער קען אַגב גוט אידיש — איז געווען אויף דער טעמע: „די רוסישע אינטעליגענץ און די אידן".

דער רעפעראַט האָט געליטן פון מאַנגל אין היסטאָרישער אָביעקטיוויטעט און איז געווען פול מיט אָפּגעריבענע קלישעס וועגן אַנטיסעמיטיזם אין רוסלאַנד, פון דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" ביז די סאָציאַל־דעמאָקראַטן און די קאַדעטן פון פּאַוועל מילוקאָוו. פּראָפ. עטינגער האָט אויך גאָרנישט מחדש געווען וועגן דעם אַנטיסעמיטיזם אין סאָוועטן־פאַרבאַנד.

דערביי האָט פּראָפ. עטינגער מינימיזירט דעם קאַמף פאַר אידישער גלייכבאַרעכטיקונג אין רוסלאַנד מצד אַזעלכע שרייבער ווי קאָראָלענקאָ און גאָרקי, וועלכע ער האָט פּשוט באַשולדיקט אין אַנטיסעמיטיזם, פאַרשווייגנדיק אַזעלכע פאַקטן, ווי גאָרקי׳ס פאַרהערלעכונג פון ביאַליק׳ן און זיין טיפן אינטערעס פאַר דעם סאַמע אידישסטן שרייבער אין דער מאָדערנער רוסישער ליטעראַטור — איזאַק באַבעל.

פון דער זעלבער איינזייטיקייט האָט געליטן דער רעפעראַט אין אידיש פון לאה עווערעט פון מאַקס־וויינרייך־צענטער אין ייוואָ. די טעמע „שעווטשענקאָ און די אידן" האָט באַהאַנדלט אומגעפער דאָס זעלבע פּראָבלעם, ווי דער רעפעראַט פון פּראָפ. עטינגער, און נעמלעך — די אַנטיסעמיטישע שטימונגען צווישן דער אוקראַאינישער אינטעליגענץ. לאה עווערעט האָט פונאַנדערגעבלאָזן די נעגאַטיווע אידישע אַקצענטן אין שאַפן פון שעווטשענקאָ און בלויז אַגב־אורחהדיק דערמאָנט זיין פּראָטעסט קעגן אַנטיסעמיטיזם, וואָס איז אין די דעמאָלסטדיקע באַדינגונגען געווען אַן אַקט פון גרויסער געוואַגטקייט.

שרה צפתמאַן פון העברעאישן אוניווערסיטעט אין ירושלים האָט פאָרגעלייענט אַן אינטערעסאַנטע שטודיע וועגן אידישע מעשה־ביכלעך אין 16טן ביזן 18טן יאָרהונדערט. זי האָט אַנאַליזירט די קולטורעלע און ליטעראַרישע אַספּעקטן פון דער דאָזיקער פּרימיטיווער אידישער ליטעראַטור און זיך באַזונדערס אָפּגעשטעלט אויף די מעשה־ביכלעך וועגן שדים און

שיסטישער סביבה אין מאָנטרעאַל. אין קומענדיקן אַקאַדעמישן סעזאָן וועט ער אָנפירן מיט אַ קורס וועגן דער אַלטער און מאָדערנער אידישער ליטעראַטור אין אידישן טעאָלאָגישן סעמינאַר אין ניו־יאָרק, וואָס באַדייט אַ דורכברוך לטובת אידיש אין אָט דעם פּרעסטיזשפולן ראַבינער־סעמינאַר.

אין זיין רעפעראַט אויף דער טעמע: „הויפּט־שטראָמען אין דער היינטיקער אידישער ליטעראַטור־פאָרשונג", האָט ראָסקעס זיך קאָנצענטרירט בלויז אויף פיר היינטצייטיקע פאָרשער: דב סדן, חנא שמערוק, בנימין הרושאָווסקי און דן מירון — אַלע פיר פון די העברעאישע אוניווערסיטעטן אין ירושלים און תל־אביב. ער האָט אָבער נישט געפונען פאַר נויטיק אפילו צו דערמאָנען זייערע פאָרגייער, די שעפער פון מאָנומענטאַלע ווערק אויפן געביט פון אידישער ליטעראַטור־פאָרשונג, ווי דר. י. צינבערג, מאיר ווינער, זלמן רייזין און דר. מאַקס עריק. ער האָט אויך אויסגעמיטן די היינטצייטיקע סאָוועטישע אידיש־פאָרשער, וועמענס מעטאָדן מען קען קריטיקירן, אָבער זייערע לייסטונגען קענען נישט ווערן איגנאָרירט. דאָס זעלבע באַציט זיך צו די פאָרשער אין אַמעריקע, פראַנקרייך און אַרגענטינע, וואָס דער פּרעלעגענט האָט לגמרי פאַרשוויגן.

ראָסקעס איז געווען דער לעצטער רעדנער אויף דער פיר־טאָגיקער ייוואָ־קאָנפערענץ. די דאָזיקע שלוס־זיצונג האָט אָבער איבערגעלאָזט אַ נאָך־טעם צוליב דער האַנדלונג פון דער פאָרזיצערין שאַשקע רחל ערליך, וועלכע האָט נישט צוגעלאָזט צו קיין באַמערקונגען מצד אַ ריי אַנוועזנדע אידישע שרייבער.

לויט דעם „אוקאַז" פון דער פאָרזיצערין האָט מען געקענט בלויז שטעלן פראַגן, אָבער נישט דיסקוטירן מיט די אויספירונגען פון רעפערענט, און עטלעכע שרייבער האָבן אַלס פּראָטעסט פאַרלאָזט דעם זאַל. אויף ערנסטע ווייסנשאַפטלעכע אסיפות ווערן מיינונגס־אויסטוישן דערמוטיקט, אָבער די פאָרזיצערין פון דער ייוואָ־סעסיע האָט אויף אַ קאַטעגאָרישן אופן זיך געהאַלטן ביי איר „פּרינציפּ". אַזוי אַרום איז אפשר דורכגעלאָזט געוואָרן אַ געלעגנהייט פון אַ פאַרזוך צוריק אָנצוקניפּן דעם איבערגעריסענעם קאָנטאַקט צווישן ייוואָ און דער אידישער שרייבער־משפחה אין ניו־יאָרק.

דער דאָזיקער פאַקט זאָגט עדות וועגן דער טענדענץ פון דער איצטיקער ייוואָ־לייטונג, זיך צו איזאָלירן פון דער לעבעדיקער אידישקייט. די אידעאָלאָגן פון דער דאָזיקער שיטה זענען טאַקע מירון, הרושאָווסקי און שמערוק, וועמענס אַרבעטן וועגן דער אידישער ליטעראַטור טראָגן דעם כאַראַקטער פון אַרכעאָלאָגישע שטודיעס.

דער ייוואָ, וואָס באַקומט איצט די פאָנדן פאַר זיינע טעטיקייטן פון אַמעריקאַנער מלוכהשע קוועלן און פון אידישע פונדאַציעס, האָט פאַרנאַכלעסיקט די זאַמלונגען צווישן די ליבהאָבער פון אידישן וואָרט, וואָס איז טאַקע נישט קיין לייכטע אויפגאַבע, אָבער האָט אַ דערציערישן ווערט.

און איצט אַ וואָרט וועגן דער צוויי־שפּראַכיקער קוואַרטאַל־אויסגאַבע „ידיעות פון ייוואָ", וואָס אינפאָרמירט וועגן די אַקטיוויטעטן פון אידישן וויסנשאַפטלעכן אינסטיטוט, די לערן־פּראָגראַמען אין די מאַקס־וויינרייך־צענטער און וועגן דעם אומשעצבאַרן אוצר פון ייוואָ־אַרכיוו און דער מוסטערהאַפטער ביבליאָטעק אונטער דער לייטונג פון דינה אַבראַמאָוויטש.

אין אָפיציעלע אָרגאַנען פון ווייסנשאַפטלעכע אַנשטאַלטן ווערט געוויינלעך אָנגעגעבן דער נאָמען פון רעדאַקטאָר אָדער אַ רעדאַקציע־קאָלעגיום, וואָס איז פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דעם אינהאַלט. אַזאַ רעדאַקטאָר פיגורירט נישט אין די „ידיעות" און אַלע מיינע אָנפראַגן ביי דער ייוואָ־לייטונג זענען געבליבן אָן שום ענטפער. אַזוי־אַרום איז די ייוואָ־לייטונג דירעקט פאַראַנטוואָרטלעך פאַר די פעלערן און אומבאַהאָלפנקייט פון סטיל, ספּעציעל אין אידישן טייל פון דער אויסגאַבע.

דאָס וואָרפט זיך באַזונדערס אין די אויגן אין לעצטן נומער „ידיעות פון ייוואָ", וואָס איז דערשינען צו דער 51סטער יערלעכער קאָנפערענץ. אַזוי, למשל, איז דאָרט אָפּגעדרוקט אַ גרופּן־בילד פון אידישע שרייבער און קינסטלער אין פוילן פון די פריע צוואַנציקער יאָרן, וואָס איז פון גרויסן היסטאָרישן ווערט, אָבער דער אונטערשריפט אונטערן בילד איז אַ מוסטער פון אומפאַרגעבלעכער נאַכלעסיקייט. צווישן די זיבן באַוואוסטע אידישע שרייבער און קינסטלער, וואָס זענען אין דעם אונטערשריפט נישט אידענטיפיצירט, איז איינגעשלאָסן אויך דער פּאָעט, מנחם באָריישאָ, וועמענס טאָכטער האָט דאָס בילד איבערגעגעבן דעם ייוואָ, צוזאַמען מיט אַנדערע מאַטעריאַלן פון איר פאָטער. חוץ דעם פעלן אין דעם אונטערשריפט די סאַמע עלעמענטאַרסטע אינפאָרמאַציעס וועגן די פּערזענלעכקייטן.

אין ניו־יאָרק געפינען זיך נאָך ב״ה עטלעכע אידישע שרייבער פון פוילן, וואָס וואָלטן לייכט געקענט אידענטיפיצירן די שרייבער און קינסטלער אויפן בילד. די רעדאַקציע פון ייוואָ־ביולעטין האָט אָבער אַפּנים נישט געמאַכט די מינדסטע אָנשטרענגונג וועגן דעם.

פון אַן ענלעכן חסרון האָט אויך געליטן די גרויסע ייוואָ־אויסשטעלונג פון פאָטאָגראַפיעס און דאָקומענטן וועגן פוילישן אידנטום, וואָס איז געוויזן געוואָרן אין אידישן מוזעאום אין ניו־יאָרק און צירקולירט איצט איבערן לאַנד. אויך דאָרט זענען געווען פעלערהאַפטע אונטערשריפטן און דער עיקר — עס איז נישט אַרויסגעבראַכט געוואָרן די היסטאָרישע באַדייטונג פון בנינים, פלעצער און מענטשן.

צום סוף אַ באַמערקונג וועגן אַ לענגערער נאָטיץ אין דעם זעלבן נומער פון די „ידיעות", אין וועלכער עס ווערט אָנגעזאָגט, אַז די אַמעריקאַנער פונדאַציע פאַר קונסט און הומאַניסטישע וויסנשאַפטן האָט געגעבן דעם ייוואָ אַ סובווענץ פאַר אַ „דראַמאַטישן" (!?) פילם פון אַנדערטהאַלבן שעה וועגן אידישן געראַנגל און אומקום אונטער דער נאַציִשער אָקופּאַציע אין פוילן. דאָס שרייבן דעם סצענאַר איז אָנפאַרטרויט געוואָרן אַ געוויסן חיים כלב (קאַלעוו). אין דער מיטטיילונג וועגן דעם פּראָיעקטירטן פילם זאָגט זיך גאָרנישט וועגן זיינע קוואַליפיקאַציעס און פאַרוואָס גראָד ער איז אויסגעוויילט געוואָרן פאַר דער וויכטיקער אויפגאַבע. ייוואָ־מענטשן האָבן מיר בלויז איבערגעגעבן, אַז ער איז אַ ישראל׳דיקער בירגער פון בולגאַרישער אָפּשטאַמונג, וואָס לערנט פילם־טעכניק אין קאָלאָמביע־אוניווערסיטעט און אַז ער קען נישט קיין אידיש און נישט קיין פויליש, וואָס וועט אים אוממעגלעך מאַכן זיך צו באַקענען מיט די נויטיקע חורבן־מאַטעריאַלן אין אָריגינאַל.

די פּרטים וועגן דעם אינהאַלט און כאַראַקטער פון דעם געפּלאַנטן פילם זענען אין די „ידיעות" איבערגעגעבן אין אַזאַ מין לשון: „עס וועט ווייזן, וויאַזוי דער דרוק פון די לעבנס־באַדינגונגען אין געטאָ האָבן געשאַפן יחיד־במינו׳דיקע מאָראַלישע פּראָבלעמען און קאָנפליקטן, וואָס האָבן געשטעלט פאַר אַ שווערן נסיון דעם כח פון דער קהלה און פון דער אידישער משפחה. דער פילם וועט אויך אַנאַליזירן די פאַרשידענע מיטלען, וואָס אידן אין געטאָ האָבן אָנגענומען, כדי זיך אַן עצה צו געבן (!) מיט די אַלע שוועריקייטן און דילעמעס, וואָס האָבן זיך געשאַפן אונטערן דרוק פון די אוממענטשלעכע לעבנס־באַדינגונגען".

(ס׳וואָלט געווען אינטערעסאַנט צו וויסן צי דער שרייבער פון דער נאָטיץ פאַרשטייט יאָ וואָס ער האָט דאָ געוואָלט זאָגן. — רעד.)

ספרד...

מערהייט פון ספ...
אין ניו יאָרק...
הזשעלעס. — „...
אין ברוקלין. —...
נען די הויפּט...
ספרדישע איד...
קאַנער ספרדיש...
אָרגאַניזירט אַ...
גונג.

אַז מ׳רעדט מיט...
זאָגן פון די ספר...
אַמעריקע, זאָגן...
ספרדים איבערן ג...
אָפּגעשאַצט אויף...
מיליאָן נפשות.
מיינען, אַז אין...

אידן” האט באהאנדלט אומגעפער דאס זעלבע פראבלעם, ווי דער רע־פעראט פון פראפ. עטינגער, און נעמלעך — די אנטיסעמיטישע שטימונגען צווישן דער אוקראַיני־שער אינטעליגענץ. לאה וועוועט(?) האט פונאנדערגעבלאזן די נעגאַ־טיווע אידישע אקצענטן אין שאפן פון שעווטשענקא און בלויז אגב־אורחהדיק דערמאנט זיין פראַ־טעסט קעגן אנטיסעמיטיזם, וואס איז אין די דעמאלסטדיקע באַדינ־גונגען געווען אַן אקט פון גרוי־סער געוואַגטקייט.

שרה צפתמאַן פון העברעאישן אוניווערסיטעט אין ירושלים האט פארגעלייענט אַן אינטערעסאנטע שטודיע וועגן אידישע מעשה־ביכ־לעך אין 16טן ביזן 18טן יאַרהונ־דערט. זי האט אַנאַליזירט די קול־טורעלע און ליטעראַרישע אַספעקטן פון דער דאַזיקער פרימיטיווער אידישער ליטעראַטור און זיך באַ־זונדערס אפגעשטעלט אויף די מעשה־ביכלעך וועגן שדים און רוחות.

דער רעפעראט איז געווען אין ענגליש, אבער אילוסטרירט מיט ציטאַטן אין דעם אידיש פון דער דעמאלסטיקער צייט, וואס זי האט פארגעלייענט מיט גרויס חן. ווען מען האט זי אבער געפרעגט, צי זי זעט עפעס אַ השפעה פון די דאַ־זיקע מעשה־ביכלעך אויפן שאַפן פון יצחק באַשעוויס־זינגער, באַ־זונדערס אויף זיין „שטן פון גאַ־רעי”, וואס איז אפט אַרויסגעהויבן געווארן דורך דער אידישער קרי־טיק, האט זי מיט דער גאַנצער אויפריכטיקייט געענטפערט, אַז זי ווייסט נישט. מעגלעך, אַז די לע־בעדיקע אידישע ליטעראַטור איז איר ווייניק באַקאַנט.

דעם שלוס־רעפעראַט אויף דער קאַנפערענץ האט אין אידיש גע־האַלטן דוד ראַסקעס, איינער פון די פעאיקסטע יונגע אידיש־פאַר־שער אין אַמעריקע, וועלכער איז אויסגעוואַקסן אין אַן אַקטיוו־אידי־

ספרד

מערהייט פון ספ...
אין ניו יאָרק...
הזשעלעס. — "...
אין ברוקלין. —...
נען די הויפּט...
ספרדישע איד...
קאַנער ספרדיש...
אָרגאַניזירט אַ...
גונג.

אַז מ'רעדט מי...
זאַנען פון די ספר...
אַמעריקע, זאָגן...
ספרדים איבערן ג...
אָפּגעשאַצט אויף...
מיליאָן נפשות.
מיינען, אַז אין...
שטאַטן וואוינען...
דערט טויזנט ס...
פיל ווייניקער.

אַלץ איז באַז...
צונגען און קיין...
— אויפן סמך...
זיינען ניט בנמצ...

אָבער אומאָפּ...
צאָל ספרדישע...
איז עס אַ פאַקט...
פון די יאָרן האָב...
שלאָגן צו פירנד...
אידיש־ געזעלש...
איז דאָמינירט...
נאָכמער: זייערן...
און אַנדערע...
אַנגעפירט פון...

די גרעסטע...
דען איז קאָנג...
פון פלעטבוש...
באַצייכנט ווי...
איז דערפאַר...